Literatuur

Psychologie | Universiteit Leiden

2026 - 2027

ULPS-976-155 | €17,95

Tentamengericht | Overzichtelijke structuur
Sinds 1994 | Beoordeeld met een 8,2

Slim Academy

www.SlimAcademy.nl

Join de appgroep van jouw studie!

Wat bied de Whatsappgroep?

- Je kan al je vragen stellen over de studie
- Gebruik maken van exclusieve kortingscodes
- Op de hoogte te blijven van belangrijke updates
- Direct contact leggen met andere studenten uit jouw jaar
- Gratis samenvattingen, oefenvragen en meer!



Join de groep in 3 stappen!

Stap 1: scan de QR code
Stap 2: zoek jouw universteit
Stap 3: zoek je studie en join de groep!

Slim Academy

Welkom bij Slim Academy!

Voor je ligt de **literatuur samenvatting** van het vak **Bewustzijn**, dat je volgt in blok 2 van het tweede jaar van de bachelor Psychologie aan de Universiteit Leiden. Bewustzijn is een van de grootste mysteries in de wetenschap en een centraal onderwerp in de psychologie. In dit vak maak je kennis met de belangrijkste theorieën over en wetenschappelijk onderzoek naar bewustzijn

Met Slim Academy willen we jou helpen slimmer te studeren. Dat doen we door de kern van de leerstof helder samen te vatten, complexe onderwerpen te versimpelen en je de juiste hulpmiddelen te geven om actief te oefenen. Voor een optimale voorbereiding op je tentamen raden we je aan gebruik te maken van ons volledige aanbod. Voor dit vak zijn de onderstaande producten beschikbaar.

Product	Inhoud	Content	Versies
Samenvatting Literatuur	De belangrijkste begrippen en theorieën met een heldere uitleg die is voorzien van voorbeelden over alle opgegeven tentamenstof.	Week 1 t/m 7	✓ App ✓ Papier
Samenvatting Hoorcolleges	Een overzicht van de belangrijkste punten die tijdens de hoorcolleges zijn behandeld, zodat je niets mist van de stof die aan bod is gekomen.	Week 1 t/m 7	✓ App ✓ Papier
Oefenvragen	Interactief oefenen in de leeromgeving. Zo kun je nagaan of je de stof volledig beheerst en weet je beter wat je kunt verwachten op het tentamen.	• 7 sets; • 250+ vragen	✓ App
Flashcards	Kaarten die je helpen om definities, schema's en kernbegrippen snel te herhalen, zodat je op een actieve manier leert en de stof sneller en beter onthoudt.	• 7 sets; • 150+ kaarten	✓ App

Contact
Heb je vragen over ons aanbod, de levering van je samenvattingen of iets anders? Neem gerust contact met ons op via **06 81 60 19 60** of stuur een e-mail naar **klantenservice@slimacademy.nl**.



Deze samenvatting is alleen voor persoonlijk gebruik en mag niet worden gekopieerd of verspreid. De tekst is opgesteld naar eigen inzicht van de auteur en bedoeld als ondersteuning bij het studeren. Raadpleeg altijd de originele bronnen.

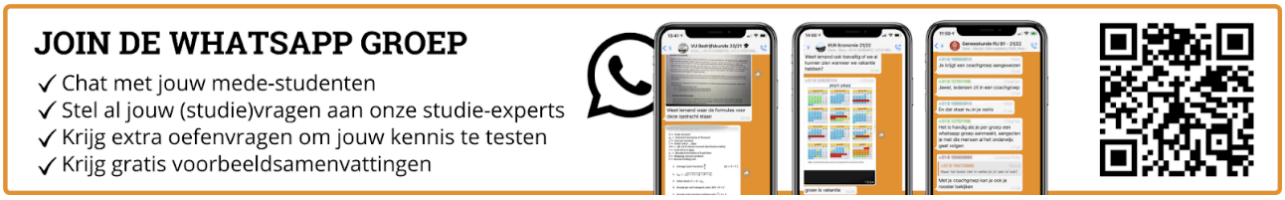
Digitale en papieren updates

Aan het begin van het blok is nog niet alle vakinformatie beschikbaar, daarom vullen wij de samenvatting zo snel mogelijk aan zodra onze auteurs de nieuwe lesstof hebben ontvangen. Zo blijft de inhoud actueel, betrouwbaar en van hoge kwaliteit. Je hoeft dus niet te wachten tot het einde van het blok: vanaf **9 november 2026** is de volledige samenvatting **digitaal** beschikbaar in de app.

Later in het blok verzenden we de **papieren samenvatting**. Deze wordt op **24 november 2026** verstuurd en bevat **week 1 t/m 7**. In het onderstaande overzicht zie je welke stof is opgenomen.

De verplichte literatuur komt uit het boek van Harley, T. A. (2021). *The science of consciousness*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

	Stof
Week 1	Hoofdstuk 1 & 2: De filosofie van bewustzijn
Week 2	Hoofdstuk 3 & 7: De vrije wil en het zelf
Week 3	Hoofdstuk 9 & 11: De waarneming en veranderde toestanden
Week 4	Hoofdstuk 14 & 17: De hypnose en parapsychologie
Week 5	Hoofdstuk 15 & 16: De drugs en meditatie
Week 6	Hoofdstuk 8 & 10: De neurowetenschap en de hersenen
Week 7	Hoofdstuk 4 & 5: Het niet-menselijk bewustzijn



We wensen je veel succes met studeren en het behalen van je tentamens!

Team Slim Academy

Inhoudsopgave

Welkom bij Slim Academy! **1**
Digitale en papieren updates **2**
Inhoudsopgave **3**
Week 1: De filosofie van bewustzijn **4**
Hoofdstuk 1: Het probleem met bewustzijn 4
Hoofdstuk 2: Het probleem van de mind-body 8
Week 2: De vrije wil en het zelf **12**
Hoofdstuk 3: Heeft men een vrije wil? 12
Hoofdstuk 7: Het zelf en identiteit 16
Week 3: Het niet-menselijk bewustzijn **20**
Hoofdstuk 4: Machinaal bewustzijn 20
Hoofdstuk 5: Dierlijk bewustzijn 24
Week 4: De neurowetenschap en de hersenen **28**
Hoofdstuk 8: Cognitie en bewustzijn 28
Hoofdstuk 10: Bewustzijn en het brein 35
Week 5: De waarneming en veranderde toestanden **41**
Hoofdstuk 9: Perceptie en bewustzijn 41
Hoofdstuk 11: Aangepaste staten van bewustzijn 44
Week 6: De hypnose en parapsychologie **47**
Hoofdstuk 14: Hypnose 47
Hoofdstuk 17: Parapsychologie 50
Week 7: De drugs en meditatie **53**
Hoofdstuk 15: Drugs en bewustzijn 53
Hoofdstuk 16: meditatie en transcendentale ervaringen 56

Week 1: De filosofie van bewustzijn

Introductie
Dit hoofdstuk komt overeen met de studiestof zoals deze is behandeld in week 1 van de verplichte literatuur. De opgegeven stof voor deze week is *The Science of Consciousness*, Harley T. A. (2021)., hoofdstuk 1 en 2. In deze hoofdstukken wordt een introductie gegeven over het bewustzijn en de belangrijkste karakteristieken, en over hoe de geest gerelateerd is aan het brein.

Hoofdstuk 1: Het probleem met bewustzijn

Waarom zouden we het bewustzijn bestuderen?
Binnen de studie van bewustzijn staan er twee vragen centraal:

- Wat is bewustzijn?;
- Hoe ontstaat/opereert bewustzijn?

Bewustzijn wordt gezien als het product van alle cognitieve processen (denk aan perceptie, aandacht, executieve functies etc.). Binnen de neurowetenschap is het bewustzijn een populair onderwerp dat onze kennis over het brein heeft vergroot. Ook binnen de filosofie is er veel aandacht voor het bewustzijn. Er wordt met name veel nagedacht over hoe materie het fundament kan vormen voor bewustzijn en in hoeverre men een vrije wil heeft.

Bewustzijn wordt vaak gezien als hetgeen wat je maakt tot wie je bent, wat het ook zo interessant maakt om te bestuderen. Maar wie ben je eigenlijk? Wie heeft er controle over de keuzes die je maakt? Dit brengt ons bij het **homunculus** idee; het filosofische idee dat er een klein persoon in ons hoofd zit die mentale processen controleert en het leven meemaakt als een soort film.

Bewustzijn is nauw verbonden met spiritualiteit in de zin van wat we belangrijk vinden (onze waarden) en wat er nog meer is naast objectieve wetenschap. Zonder bewustzijn zou er geen verdriet en boosheid meer zijn, maar ook geen vreugde en liefde.

Hoe bestuderen we het bewustzijn?
Er zijn verschillende manieren om het bewustzijn te onderzoeken, waarvan de populairste **introspectie** is. Hierbij observeert een individu zichzelf waarna gedachten gerapporteerd worden. Aangezien er enkele problemen zijn met introspectie (waar in andere hoofdstukken op in zal worden gegaan) worden er ook andere methoden ingezet om bewustzijn te onderzoeken, waaronder filosofische analyse, psychologische experimenten en hersenonderzoek.

Het is lastig om het bewustzijn wetenschappelijk te onderzoeken, aangezien we het niet gemakkelijk in een afhankelijke variabele kunnen omtoveren en het op deze manier kunnen toetsen. We kunnen echter wel variabelen meten waarvan we denken dat die onderliggend zijn aan bewustzijn.

De kunstmatige intelligentie
Wetenschappers die onderzoek doen naar kunstmatige intelligentie houden zich bezig met het nabootsen van bewustzijn. Tot nog toe is dit nog niet gelukt en wellicht moeten we hier blij mee zijn, want wie weet wat een robot of computer met bewustzijn zou doen?

Er zijn ook pogingen gedaan om het brein na te maken (zonder succes). Los van het feit dat het tot op heden nog niet gelukt is om het bewustzijn of brein na te bootsen, dragen de pogingen bij aan ons begrip van deze onderdelen van de psyche.

Het definiëren van bewustzijn
Er bestaan verschillende definities van bewustzijn. In dit boek wordt de volgende definitie gehanteerd: **bewustzijn** is het zijn van jezelf in het hier-en-nu. Bewustzijn houdt in dat je je bewust bent van jezelf en de wereld om je heen. Dit eerste, het **zelfbewustzijn**, wordt gezien als hetgeen wat ons mensen anders maakt dan dieren.

Mensen denken vaak zich heel bewust te zijn van alles wat er om hen heen gebeurt, terwijl we ons vaak alleen bewust zijn van hetgeen waar we onze aandacht op richten. Een andere 'beperking' van het bewustzijn is dat we ons alleen bewust zijn van het nu. We kunnen natuurlijk wel herinneringen ophalen, maar als we dit doen raken we ons slechts bewust van de herinnering en niet de originele gebeurtenis.

Andermans geest
Bewustzijn is subjectief, wat het moeilijk bestudeerbaar maakt. Je kunt niet zomaar een kijkje nemen in andermans geest. Wellicht kun je je voorstellen hoe het is om iemand anders te zijn, maar je kunt het niet weten, net zoals dat we niet kunnen weten hoe het is om een vleermuis te zijn.

Moeilijke en makkelijke problemen van bewustzijn
Chalmers introduceerde het **'moeilijke probleem**' van bewustzijn, waarmee hij doelde op de vraag hoe objectieve processen kunnen leiden tot een subjectief bewustzijn. Dit wordt ook wel het **bindprobleem** genoemd. Een andere benaming van het moeilijke probleem is de ***explanatory gap***, wat duidt op het verschil tussen ons vermogen om fysieke processen te omschrijven en ons onvermogen om mentale processen te omschrijven. Naast *hard,* ofwel moeilijke problemen, worden er ook **makkelijke problemen** onderscheiden. Makkelijke problemen duiden op alle andere onderwerpen die tot het bewustzijn behoren, bijvoorbeeld:

- Wat is het verschil tussen waken en slapen?;
- Hoe werken de zintuigen?;
- Hoe beïnvloedt hersenschade cognitieve processen?

Deze 'makkelijke' problemen zijn enkel makkelijk in vergelijking met de *hard problems*.

Intenties
Bewustzijn is bijna altijd gericht op iets; je bent je bewust van je gedachten, je bent je bewust van de tijd, je bent je bewust van andermans situatie etc. Dit wordt ook wel **opzettelijkheid** (*intentionality*) genoemd. Het bewustzijn heeft zijn limitaties, zo kunnen we ons niet bewust zijn van vertering of psychologische processen.

Aspecten van bewustzijn
De Amerikaanse filosoof Ned Block (1995) maakte onderscheid tussen verschillende soorten bewustzijn:

- **Toegankelijk bewustzijn (*A-consciousness*)**: hetgeen wat we kunnen rapporteren (gedachten, gevoelens, verlangens). Veel experimenten meten het toegankelijk bewustzijn;
- **Fenomenaal bewustzijn (*P-consciousness*)**: hetgeen wat we ervaren (sensaties, perceptie, hoe het voelt om jezelf te zijn).

Block stelt dat deze twee vormen van bewustzijn met elkaar interacteren, maar ook los van elkaar kunnen bestaan. De meningen over of dit kloppend is, zijn verschillend.

Andere onderzoekers differentiëren bewustzijn in vergelijkbare vormen. Een variatie op Blocks' onderscheiding werd gemaakt door de Nobelprijswinnaar Edelman:

- **Primair bewustzijn**: bewustzijn van het hier-en-nu;
- **Secundair bewustzijn**: bewustzijn dat we bewust zijn (het vermogen om toegang te krijgen tot gedachten, plannen en geheugen).

Mate van bewustzijn

Sommige wetenschappers stellen dat er verschillende mate van bewustzijn zijn. Zij stellen bijvoorbeeld dat we meer bewust zijn wanneer we waken, dan wanneer we slapen. Hofstadter (2007) ontwierp een hiërarchie van bewustzijn (zie onderstaande afbeelding).



Hofstadter's *consciousness cone*. *The Science of Consciousness, Harley T.A. (2021).*

Zoals te zien is, stelt Hofstadter dat bepaalde organismen een grotere mate van bewustzijn hebben dan andere. Onderzoekers die het hiermee eens zijn, stellen dat mensen zich onderscheiden van dieren doordat mensen het vermogen hebben om te reflecteren op hun bewustzijn (we zijn zelfbewust). Dit wordt ook wel **recursie** genoemd.

Ons wakende bewustzijn kan worden aangepast door het nemen van hallucinogene drugs, meditatie, mindfulness, sensorische deprivatie etc. Veranderingen in bewustzijn zijn vaak gerelateerd aan veranderingen in het zenuwstelsel.

Geschiedenis van bewustzijnsonderzoek

Het bewustzijn is vanaf het begin der tijden een onderwerp geweest dat grote interesse wekt. Veel oude religies speculeerden over een immateriële ziel die verder leeft nadat het materiële lichaam is gestorven. Na de wetenschappelijke revolutie deden verschillende wetenschappers uitspraken over het bewustzijn. Zo stelde Descartes dat de geest en het lichaam uit verschillende substanties bestaan, waarmee het ***mind-body* probleem** in het leven werd geroepen.

De betrouwbaarheid van bewustzijnsonderzoek groeide met de jaren. Onderzoek richtte zich voornamelijk op meetbare cognitieve processen zoals geheugen en perceptie. Een bekende wetenschapper uit deze tijd is Wilhelm Wundt. Met de opkomst van het behaviorisme werd onderzoek naar cognitieve processen verworpen en werd gesteld dat de geest een *black box* is.